UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA
BARCELONATECH

EL VOL DE L'ARARAUNA

ARQUITECTURA DE XAVIER BUSQUETS SINDREU ENTRE SÃO PAULO I BARCELONA (1947-1963)

Tesi presentada per obtenir el títol de Doctor
per la Universitat Politècnica de Catalunya

Tesi doctoral de: Rubén Navarro-González

Directors: Jaume Rosell i Colomina i Ramon Graus Rovira

Programa de Doctorat en Teoria i Història de l'Arquitectura

Departament de Teoria i Història de l'Arquitectura

Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona

Universitat Politècnica de Catalunya

ÍNDEX ABREUJAT

Resum 003

Agraïments.....009

Observacions.....011

Índex abreujat.....013

Taula de continguts.....015

Consideracions prèvies i hipòtesi de treball.....025

Aproximacióhistoriogràfica.....033

Introducció: retrats de Xavier Busquets Sindreu.....069

Capítol I: Els horitzons incerts (1917-1951).....195

Capítol II: El cel del Brasil (1951-1955).....267

Capítol III: L'aterratge a Barcelona (1955-1963).....455

Epíleg: El vol de l'ararauna.....661

Referències bibliogràfiques i hemerogràfiques.....757

Llista d'il·lustracions i taules.....807

Llista de sigles.....859

Índex onomàstic.....863

Annexos.....879

TAULA DE CONTINGUTS

CONSIDERACIONS PRÈVIES I HIPÒTESI DE TREBALL / 025

APROXIMACIÓ HISTORIOGRÀFICA / 033

1. La seu del COACB enmig de la polèmica del realisme (1962-1963) / 035

1.1 Oriol Bohigas davant la seu del Col·legi d'Arquitectes / 035
1.2 Alexandre Cirici Pellicer davant la seu del Col·legi d'Arquitectes / 039
1.3 L'enquesta a *Serra d'Or* / 040
1.4 Posicionaments crítics / 042
1.5 Posicionaments matisats / 043
1.6 Posicionaments de defensa / 046
1.7 Cirici Pellicer a *Serra d'Or* / 047
1.8 A Catalan controversy / 050
1.9 Un condicionament historiogràfic / 051

2. Una historiografia condicionada (1963-1987) / 052

2.1 La potència d'una conceptualització / 052
2.2 Primers assajos de superació / 054
2.3 Omissió i continuïtat interpretativa / 056

3. Una relectura dels 1950s més enllà del Grup R (1987-2012) / 056

3.1 La recuperació des de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi / 057
3.2 Un interès renascut però una mirada convencional / 057
3.3 Un canvi de sensibilitat / 060

4. Recull en guies i inventaris / 062

4.1 Primeres inclusions / 062
4.2 Aparició de les seus corporatives de CAMPB i Sandoz / 063
4.3 A la cerca d'altres obres de Busquets / 064

5. Amb motiu dels 50 anys del COAC (2012-2020) / 065

5.1 Exemples de superació / 066
5.2 Consideracions finals / 067

INTRODUCCIÓ: RETRATS DE XAVIER BUSQUETS SINDREU / 069

1. Un primer apropament al llegat de Xavier Busquets Sindreu / 071

2. L'arquitecte: obra i clients. El fons documental a l'Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya / 075

2.1 Obra projectada i construïda / 076

2.2 Etapes / 079

2.3 Currículum professional i obres més significatives / 082

2.4 Retrats dels seus clients habituals / 094

2.5 Cercles de clientela / 098

3. El lector: el fons bibliogràfic al Servei de biblioteques de la demarcació de Barcelona del COAC / 103

3.1 Les donacions a Montserrat i al COAC / 103

3.2 Sobre les dificultats materials d'anàlisi de la seva biblioteca / 105

4.- El col·leccionista d'art: La donació Busquets Sindreu al Monestir de Montserrat / 109

4.1 L'afició per l'art / 109

4.2 Origen de la col·lecció / 112

4.3 La llar compartida amb l'art / 113

4.4 Descripció de la col·lecció / 126

4.5 Peces arqueològiques / 128

4.6 Peces històriques / 128

4.7 Segle XIX i anys del tombant al segle XX / 132

4.8 Avantguardes i contemporaneïtat / 136

4.9 Art i amistat / 136

4.10 Altres consideracions envers la col·lecció / 138

4.11 Rellevància de Busquets al món del col·leccionisme d'art / 138

5. Sobre la personalitat de Xavier Busquets Sindreu / 141

5.1 Busquets reflectit en les seves pertinences / 142

5.2 Opinions en els papers de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi / 143

5.3 El testimoni d'un amic: Leopoldo Gil Nebot / 148

5.4 El testimoni d'un col·laborador: Víctor Manuel Ceniceros Ojeda / 149

5.5 El testimoni d'un treballador: Miguel Usandizaga Calparsoro / 150

5.6 El testimoni d'un familiar: Helena Usandizaga Lleonart / 151

5.7 Busquets a través de les seves paraules / 152

6. El despatx: Col·laboradors, industrials, cultura de treball i contactes internacionals / 153

6.1 Els despatxos de Busquets a Barcelona / 153

6.2 Organització del despatx i professionalisme / 157

6.3 Arquitectura moderna i praxi projectual / 163

6.4 Lligams del despatx amb constructores i industrials / 164

6.5 Modernització del perfil professional / 174

6.6 Dimensió internacional del despatx / 177

6.7 El viatge internacional com a dinàmica de despatx / 182

6.8 Col·laboradors / 182

6.9 Xarxa de contactes de l'arquitecte / 184

CAPÍTOL I: ELS HORITZONS INCERTS (1917-1951) / 195

1. Els primers horitzons domèstics (1917-1936) / 197

1.1 La mare: indústria, art i una envejable posició social / 197

1.2 El pare: arquitectura, germanofília i Noucentisme / 200

1.3 La llar i el cercle familiar / 209

2. Els horitzons en flames: la participació a la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) i a la Segona Gerra Mundial (1940-1942) / 210

2.1 Una polèmica historiogràfica no resolta / 210

2.2 Fugida de Barcelona / 215

2.3 Regiment de cavalleria del Requetè / 215

2.4 Batalló de carros de combat / 217

2.5 Esquadrilles de caça 8-E-3 i 4-E-3 / 219

2.6 Impasse entre guerres i estudis d'enginyeria aeronàutica / 221

2.7 Campanya militar alemanya a Rússia amb l'*Escuadrilla Azul* / 222

2.8 Pilot provador del parc eventual de Sabadell / 226

2.9 Apartat en condició de supernumerari i retir definitiu / 227

2.10 Aportacions al debat / 227

3. Els horitzons del tedi: els estudis universitaris (1936-1947) / 236

3.1 Estudis abans de la guerra / 238

3.2 Estudis entre guerres / 238

3.3 Estudis després de la guerra / 238

3.4 Professors, però no mestres / 239

3.5 Una carrera no gaire brillant / 242

4. Arquitectura després de la tempesta: Primers anys de professió (1947-1951) / 243

4.1 Habitatge plurifamiliar al c. Serra i Arola 15-17 / 244

4.2 Habitatge plurifamiliar al c. Calvet, 56 / 251

4.3 La "Vaquería Modelo" / 256

CAPÍTOL II: EL CEL DEL BRASIL (1951-1955) / 267

1. Introducció al context del Brasil i São Paulo dels anys 1940s i 1950s / 269

1.1 Urbanització i arquitectura *Art Déco* al Brasil dels 1930-1942 / 270

1.2 Metropolitanització i verticalització al São Paulo dels 1942-1964 / 273

1.3 Arquitectura moderna i *International Style* al São Paulo dels 1942-1964 / 275

1.4 Recepció internacional de l'arquitectura brasilera (1943-1965) / 278

1.5 Recepció de l'arquitectura brasilera a Espanya (1943-1965) / 280

2. Apropament historiogràfic a l'estada de Xavier Busquets Sindreu al Brasil (1951-1955) / 283

2.1 Sobre l'estada de Busquets al Brasil / 283

2.2 Lectures des de Catalunya / 285

2.3 Lectures des de São Paulo / 288

2.4 Etapes de l'estada de Busquets al Brasil / 289

2.5 Al·licients per marxar a São Paulo / 289

3. Introducció a la figura i obra de Lucjan Korngold (1897-1963) / 296

3.1 Etapa europea de Lucjan Korngold (1897-1940) / 296

3.2 Transició cap a l'*International Style* / 302

3.3 Modernització del perfil professional / 306

3.4 Transformacions del model empresarial / 308

3.5 Publicitat, art i fotografia d'arquitectura / 309

3.6 Elitisme social i xarxa de clients / 311

4. Introducció a la figura i obra d'Adolf Franz Heep (1902-1978) / 312

4.1 Adolf Franz Heep a Frankfurt am Main (1923-1928) / 312

4.2 Adolf Franz Heep a Paris (1928-1945) / 316

4.3 Heep al Brasil, al costat de Jacques Pilon (1947-1950) / 320

4.4 Heep al costat d'Enrique E. Mindlin (1950-1952) / 327

4.5 Heep en solitari (1952-1965) / 327

4.6 Model empresarial / 327

4.7 Sobre la praxi arquitectònica paulista d'Adolf Franz Heep (1952-1965) / 329

4.8 El paper del detall constructiu / 337
4.9 La síntesi de les arts / 345
4.10 Disseny com a art aplicada / 349

5. Busquets a São Paulo: un lent aprenentatge / 352

5.1 Edifici plurifamiliar a Rua Vergueiro (1952) / 353
5.2 *Consulado General de España* (1953) / 355
5.3 Fàbrica metal·lúrgica Hasenclever (1954) / 357
5.4 Residència unifamiliar a Rua Rogerio Giorgi / 360
5.5 Residència unifamiliar a Rua Conde d'Eu / 362
5.6 Residència unifamiliar a Petrópolis / 365
5.7 Residència unifamiliar a Alameda dos Bororós / 367
5.8 Residència unifamiliar a Rua Maria Carolina / 369

6. Algunes lliçons paulistes / 374

6.1 Projectes en què Busquets pogué treballar durant la seva estada al Brasil / 375
6.2 Contactes al despatx de Korngold / 381
6.3 Cercles de clients de Korngold / 383
6.4 Contactes al despatx de Heep / 383
6.5 Una nova cultura professional / 384
6.6 El despatx de Heep a Rua Barão de Itapetininga com a referent / 386
6.7 Organització i mètode de treball al despatx de Heep/ 386
6.8 Vida al despatx de Heep/ 389
6.9 Trets arquitectònics compartits / 390
6.10 Fotografia d'arquitectura / 392
6.11 La qüestió de les arts / 393
6.12 Modulacions de l'*International Syle* / 396
6.13 Un ric mestissatge / 397
6.14 Un aprenentatge privilegiat / 397
6.15 La passió per l'arquitectura / 398

7. La maleta del Brasil / 399

7.1 Edifici Lausanne (1953-1958) / 400
7.2 Edifici Lucerna (1954-1959) / 415
7.3 Edifici Araraúnas (1953-1958) / 423
7.4 Els habitatges *quitinete* / 432
7.5 Le Corbusier: *vers une cuisinette* / 436
7.6 El tipus i l'*Existenzminimum* / 437
7.7 Especificitat de la cuina i la *Frankfurter Küche* / 440

7.8 Domini del mercat immobiliari / 445
7.9 Ètica professional vers l'usuari final / 446
7.10 El prestigi de la modernitat ben construïda/ 447
7.11 Arquitectura com a imatge / 450
7.12 El valor d'un bagatge excèntric / 451

CAPÍTOL III: L'ATERRATGE A BARCELONA (1955-1963) / 455

1. Retorn a Barcelona (1955-1956) / 457

1.1 El viatge de retorn / 457
1.2 Aspectes de l'ambient cultural i arquitectònic de la Barcelona de 1955 / 459
1.3 L'edifici Araraúnas a *Cuadernos de Arquitectura* / 466
1.4 La *III Bienal Hispanoamericana de Arte* / 470
1.5 El *Gran Premio de Arquitectura por tema libre* / 473
1.6 Busquets i la *III Bienal Hispanoamericana de Arte* / 484
1.7 Un embrió del MACBA: art, amistat i negocis (1959-1960) / 485

2. Aiscondel S.A.: una oportunitat aprofitada (1956-1964) / 491

2.1 La fàbrica d'Aiscondel S.A. a Cerdanyola / 492
2.2 Els estands d'Aiscondel S.A. per a les Fires de Mostres / 502
2.3 Els edificis d'habitatges a La Clota / 518

3. El tipus i el tractament de la façana en l'habitatge col·lectiu (1956-63) / 524

3.1 La influència d'Adolf Franz Heep / 526
3.2 Un tipus fèrtil / 533
3.3 Una forçosa adaptació / 535
3.4 Explotació econòmica del marc jurídic / 538
3.5 Construint la imatge de la modernitat / 539
3.6 La riquesa d'un nou i heterodox mestissatge / 546

4. Seriació, industrialització i prefabricació a l'habitatge obrer (1956-63) / 547

4.1 El conjunt residencial i escola Ciudad Condal (I) / 548
4.2 La cerca d'un tipus repetible / 553
4.3 El conjunt residencial i escola Ciudad Condal (II) / 558
4.4 Les torres del c. Agricultura / 563
4.5 *Type meets industry*: el cas de Bellvitge / 566
4.6 Busquets al *meeting* del Team X de Bagnols-sur-Cèze (1960) / 586
4.7 Altres consideracions vers la prefabricació / 594

5. El retorn del fill pròdig: habitatge per a les classes altes / 601

5.1 L'exercici del c. Freixa (1955-1956) / 601
5.2 Edifici plurifamiliar per als enginyers industrials (1956-1963) / 605
5.3 Estratègies de composició de façanes / 615
5.4 La modernitat luxosa / 618
5.5 El camí cap a una praxi pròpia / 626
5.6 La casa i el paisatge / 632
5.7 Els espais del bon viure / 640

EPÍLEG: EL VOL DE L'ARARAUNA / 661

1. Cap a una arquitectura corporativa a Barcelona / 663

1.1 Un precedent: les oficines per a Aiscondel S.A. (1959) / 663
1.2 Un primer vol ras: Les oficines per a l'International Wool Secretariat (1963) / 665

2. Els vols de prova: els concursos d'arquitectura / 668

2.1 La seu del Gobierno Civil a Tarragona (1956) / 669
2.2 El primer concurs per a la seu corporativa del COACB (1956-1957) / 686
2.3 El segons concurs per a la seu corporativa del COACB (1958) / 696
2.4 El nou edifici consistorial a la plaça Sant Miquel (198) / 704

3. A propòsit de l'edifici construït del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya / 723

3.1 Principals eixos d'interpretació (1962-2019) / 723
3.2 Dos escrits de Xavier Busquets sobre el COACB (1962 i 1987) / 728
3.3 Influències de l'arquitectura corporativa nord-americana / 734
3.4 Aconvencionalitat i *International Style* a l'edifici construït del COACB / 740
3.5 El paper de l'art a l'arquitectura corporativa del COACB (1958-1962) / 742
3.6 A propòsit dels plafons de Picasso / 747
3.7 Contingència i experimentació / 755
3.8 Unes darreres aportacions al debat historiogràfic sobre el COACB / 756

4. El vol de l'ararauna. A tall de conclusions finals / 762

4.1 El pas definitiu cap a una arquitectura corporativa a Barcelona / 762
4.2 Cloenda provisional / 763

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES I HEMEROGRÀFIQUES / 767

LLISTA D'IL·LUSTRACIONS I TAULES / 807

LLISTA DE SIGLES / 859

ÍNDEX ONOMÀSTIC / 863

ANNEXOS / 879

Annex A: Ressenya biogràfica de Xavier Busquets Sindreu / 881

ANX A.1.- Biografia general de Xavier Busquets Sindreu / 881
ANX A.2.- Carrera militar de Xavier Busquets Sindreu / 888
ANX A.3.- Carrera acadèmica de Xavier Busquets Sindreu / 889
ANX A.4.- Professorat universitari de Xavier Busquets Sindreu a l'Escola d'Arquitectura / 891
ANX A.5.- Taula resum de l'expedient acadèmic de Xavier Busquets Sindreu / 893

Annex B: Obra de Xavier Busquets Sindreu / 895

ANX B.1.- Taula cronològica de l'obra arquitectònica de Xavier Busquets Sindreu / 895
ANX B.2.- Mapa amb identificació de l'obra arquitectònica de Xavier Busquets Sindreu / 896

Annex C: Relació de clients / 897

ANX C.1.- Taula cronològica de la relació de Xavier Busquets amb els seus clients / 897

Annex D: Reconstrucció de la col·lecció d'art de Xavier Busquets Sindreu / 899

ANX D.1.- Obres d'art i arts aplicades al catàleg del Museu de Montserrat / 900
ANX D.2.- Peces arqueològiques i històriques al catàleg del Museu de Montserrat / 904
ANX D.3.- Altres pintures / 906
ANX D.4.- Altres peces històriques / 909
ANX D.5.- Altres peces de valor / 910

Annex E: Biblioteca de Xavier Busquets Xindreu / 915

ANX E.1.- Volums de la biblioteca professional i personal de Xavier Busquets / 915

ANX E.2.- Volums susceptibles d'haver format part de la biblioteca professional i personal de Xavier Busquets Sindreu / 918

Annex F: Entrevistes i testimonis / 919

ANX F.1 Entrevista amb Leopoldo Gil Nebot / 919

ANX F.2 Entrevista amb Miguel Usandizaga Calparsoro / 935

ANX F.3 Entrevista amb Víctor Manuel Ceniceros Ojeda / 957

Annex G: Registre documental i cronològic d'obra construïda i projectada / 983

El vol de l'ararauna. Arquitectura de Xavier Busquets Sindreu entre São Paulo i Barelona (1947-1963).

ANX A.5.- Taula resum de l'expedient acadèmic de Xavier Busquets Sindreu.

No presentat.	Aprovat certificat.
Presentat i suspès.	Aprovat en algun moment de l'interval.
Guerra civil espanyola i Segona guerra mundial.	

	1934-35		1935-36		1936-37		1937-38		1938-39		1939-40		1940-41		1941-42		1942-43		1943-44		1944-45		1945-46		1946-47		1947-48
	1934.2	1935.1	1935.2	1936.1	1936.2	1937.1	1937.2	1938.1	1938.2	1939.1	1939.2	1940.1	1940.2	1941.1	1941.2	1942.1	1942.2	1943.1	1943.2	1944.1	1944.2	1945.1	1945.2	1946.1	1946.2	1947.1	1947.2
CURSO BASICO																											
Análisis matemático I											OVIEDO																
Análisis matemático II											OVIEDO																
Geometría métrica y trigonometría											OVIEDO																
Geometría analítica											OVIEDO																
Física general											OVIEDO																
Química general											OVIEDO																
Geología											OVIEDO																
Dibujo arquitectónico elemental		BARCELONA		BARCELONA																							
Dibujo de formas arquitectónicas		BARCELONA		BARCELONA							MADRID																
Alemán		BARCELONA																									
Italiano																											
Frances		BARCELONA																									
Inglés																											
Cálculo integral												MADRID				BARCELONA											
CURSO COMPLEMENTARIO																											
Mecánica racional																BARCELONA		BARCELONA									
Geometría descriptiva																BARCELONA		BARCELONA									
Dibujo de copia de elementos arquitectónicos																BARCELONA		BARCELONA									
Composición elemental																BARCELONA		BARCELONA									
PRIMERO																											
Perspectiva y sombras																			BARCELONA								
Máquinas																			BARCELONA								
Topografía y geodesia																			BARCELONA		BARCELONA						
Construción 1er curso																			BARCELONA								
Detalles y conjuntos arquitectónicos																			BARCELONA								
SEGUNDO																											
Materiales de construccion																					BARCELONA	BARCELONA					
Historia de las Artes plásticas																					BARCELONA	BARCELONA					
Construcción 2º curso																					BARCELONA	BARCELONA					
Resistencia de materiales																					BARCELONA	BARCELONA					
Proyectos arquitectónicos 1er curso																					BARCELONA	BARCELONA					
TERCERO																											
Construcción 3er curso																						BARCELONA	BARCELONA	BARCELONA			
Estabilidad de las construcciones																						BARCELONA	BARCELONA	BARCELONA			
Hidráulica																						BARCELONA	BARCELONA	BARCELONA			
Teoría del arte arquitectónico																						BARCELONA		BARCELONA			
Electrotecnia																						BARCELONA		BARCELONA			
Proyectos arquitectónicos 2º curso																						BARCELONA		BARCELONA			
CUARTO																											
Construcción 4º curso																							BARCELONA	BARCELONA	BARCELONA		
Tecnología de la edificación																							BARCELONA	BARCELONA	BARCELONA	BARCELONA	
Teoría de la composición de edificios																							BARCELONA	BARCELONA	BARCELONA	BARCELONA	
Salubridad e higiene de edificios y poblaciones																							BARCELONA	BARCELONA	BARCELONA	BARCELONA	
Instalaciones complementarias de los edificios y medios auxiliares de la construccion																							BARCELONA	BARCELONA	BARCELONA	BARCELONA	
Proyectos arquitectónicos 3er curso																							BARCELONA	BARCELONA	BARCELONA	BARCELONA	
QUINTO																											
Arquitectura legal y economía política																									BARCELONA	BARCELONA	
Historia de la arquitectura																									BARCELONA	BARCELONA	
Urbanología																									BARCELONA	BARCELONA	
Proyectos arquitectónicos 4º curso																									BARCELONA	BARCELONA	
Formación política																						BARCELONA					

El vol de l'ararauna. Arquitectura de Xavier Busquets Sindreu entre São Paulo i Barelona (1947-1963).

ANX B.1.- Taula cronològica de l'obra arquitectònica de Xavier Busquets Sindreu.

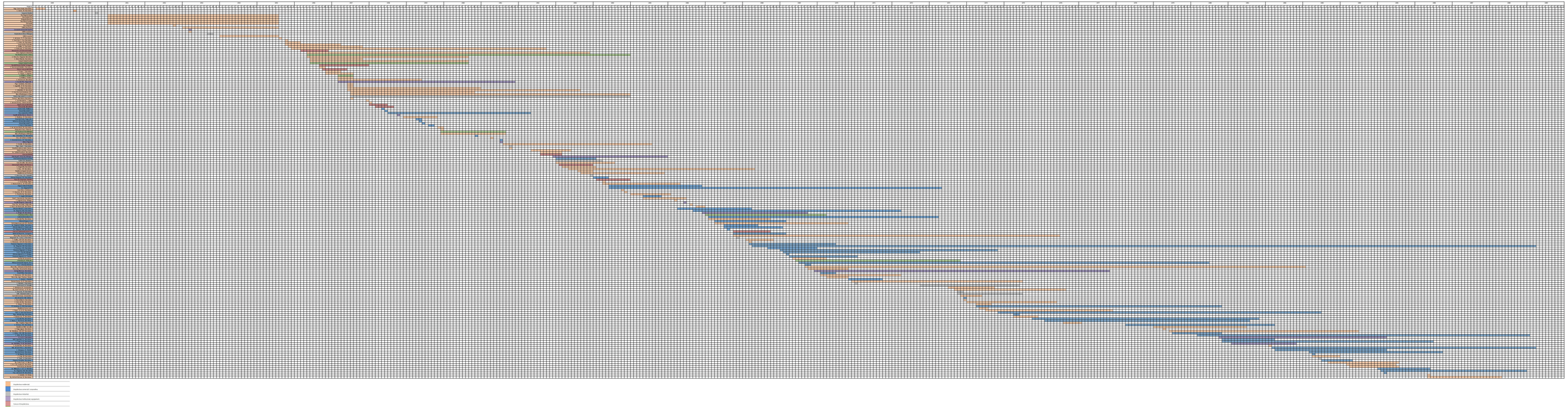

El vol de l'ararauna. Arquitectura de Xavier Busquets Sindreu entre São Paulo i Barelona (1947-1963).
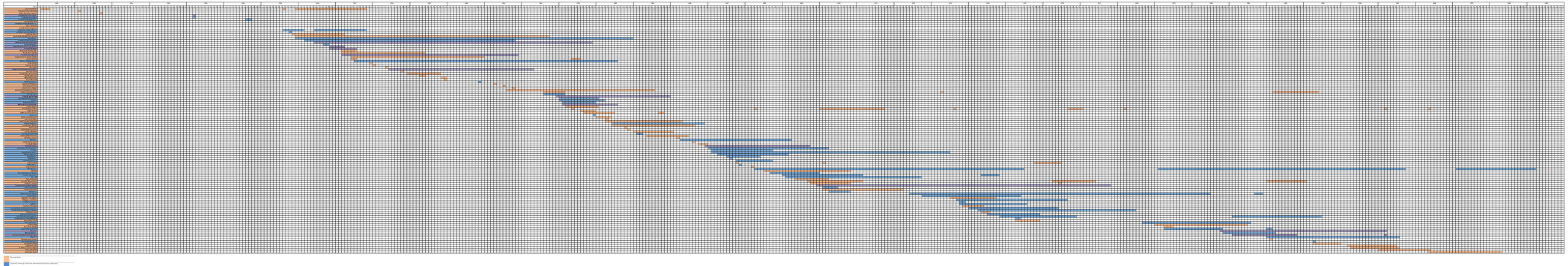
ANX C.1.- Taula cronològica de la relació de Xavier Busquets amb els seus clients